

Тележкіна О. О.

Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова

АНАДИПЛОСИС ЯК ЗАСІБ ОРГАНІЗАЦІЇ МОВИ УКРАЇНСЬКІЙ ПОЕЗІЇ II ПОЛОВИНИ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

У статті проаналізовано різновиди анадиплосису й особливості його функціонування у тканині поетичного тексту.

Однією з особливостей поетичної мови є її тяжіння до оздоблення різними стилістичними засобами. Із-поміж засобів інструментування поетичної оповіді вирізняються стилістичні фігури, котрі ґрунтуються на повторенні тих чи тих мовних одиниць.

Особливості реалізації різних повторів у тканині віршового тексту неодноразово ставали предметом вивчення в роботах зарубіжних і вітчизняних дослідників. Проте не всі активно вживані в поетичних творах стилістичні засоби, основу яких становить повтор, набули належного висвітлення в наукових розвідках. Зокрема, незаслужено обійдений увагою такий засіб лексико-синтаксичного повтору, як анадиплосис. З огляду на це вважаємо за доцільне описати і схарактеризувати названу стилістичну фігуру.

Дослідник засвідчує, що в українській поезії другої половини ХХ – початку ХІ століття анадиплосис за локалізацією фіксується в межах однієї строфи (форма вираження: слова, які належать до різних частин мови; сполуки, що не виступають словосполученням; сурядні й підрядні словосполучення; предикативний центр), на межі контактних строф (форма вираження: слова різної частиномовної належності, сурядні й підрядні словосполучення), на межі різних віршів, котрі становлять певну цілість (повний віршовий рядок) і може мати різний характер насиченості (одиничний, подвійний). Оскільки раніше в науковій літературі йшлося про здвоєння тільки як повтор слова в межах сусідніх віршових рядків, то зафіксовані зразки його реалізації в українських поетичних текстах досліджуваного періоду засвідчують розширення потенційних можливостей функціонування розглядуваної стилістичної фігури.

Автор доходить висновку: всі описані приклади анадиплосису підтверджують, що ця фігура виступає засобом поелементного введення нової інформації. Це додатково зміцнює смислові зв'язки між віршовими рядками, а отже, можна говорити про те, що здвоєння – це стилістичний засіб, який сприяє посиленню внутрішньотекстової когезії.

Ключові слова: поетична мова, тканина поетичного тексту, стилістична фігура, лексико-синтаксичний повтор, анадиплосис.

Постановка проблеми. Однією з особливостей поетичної мови є її тяжіння до оздоблення різними стилістичними засобами. Із-поміж засобів інструментування поетичної оповіді вирізняються стилістичні фігури, які ґрунтуються на повторенні тих чи тих мовних одиниць.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості реалізації різних повторів у тканині віршового тексту неодноразово ставали предметом вивчення в роботах зарубіжних (Р. Васу [18], Г. Векшин [3], З. Куликова [6], О. Надежкін [11] та інші) і вітчизняних (Т. Беценко [1], Н. Дяченко [5], Л. Пришляк [14], І. Синиця [15] та інші) дослідників. Проте не всі активно вживані в поетичних творах стилістичні засоби, основу яких становить повтор, набули належного висвітлення в наукових розвідках. Зокрема, незаслужено обійдений увагою такий засіб лексико-синтаксич-

ного повтору, як анадиплосис. Про цю фігуру контактного повтору без називання самого терміна (а за сутністю) лише дотично згадували у своїх розвідках такі вітчизняні вчені, як В. Васильченко [2], Н. Грицик [4], Н. Дяченко [5], Л. Михайлюк [7], А. Мойсієнко [8], Л. Мужеловська [10], В. Олексенко [12], І. Тарасинська [16]. З огляду на це вважаємо за доцільне описати і схарактеризувати названу стилістичну фігуру, адже лексико-синтаксичні повтори «в художньо-композиційному плані виступають як особливий динамізуючий засіб поетичної ідеї, як своєрідний засіб мистецького розгортання відповідної теми» [9, с. 27].

Постановка завдання. Метою статті є проаналізувати різновиди анадиплосису й особливості його функціонування у тканині поетичного тексту. Для досягнення окресленої мети необхідно виконати такі завдання: уточнити визначення

теоретичного поняття «анадиплосис»; описати його різновиди за особливостями локалізації, формою вираження й насиченістю вираження.

Виклад основного матеріалу. Одним із засобів організації поетичної мови є *анадиплосис* (від давньогрецької ἀναδίπλωσις – здвоєність) – контактний лексико-синтаксичний повтор, який зв'язує кінець одного мовленнєвого ряду з початком наступного. Для позначення названої стилістичної фігури використовуємо синонімічні терміни *здвоювання*, *підхоплення* (термін Г. Шенгелі [17]) і *стик* (термін О. Бріка [13]), які застосовуються в різних роботах із поетичного синтаксису.

Спостереження над фактичним матеріалом уможливили виділення класифікаційних ознак *анадиплосису* за кількома критеріями: особливості локалізації, форма вираження, насиченість вираження.

За особливостями локалізації визначаються такі різновиди: в межах однієї строфи; на межі контактних строф і на межі останнього рядка попереднього вірша й першого рядка наступного, котрі об'єднані в певну цілість за якоюсь ознакою.

1. У межах однієї строфи виявлені такі випадки підхоплення, які мають вираження різними формами:

1) *здвоювання слів*, що можуть належати до різних частин мови:

– іменників у різних відмінкових формах:

– загальних назв: *І станеш тугою одною, / що більше нудить, ніж пече. / А то нарине самотою / і самотою утече* (В. Стус) *Задовго парубкують? / То це не біда... / Біда – як цвинтар – / з'явиться дочасно* (Б. Олійник); *чорні маленькі мишки в очах мруть. / сон витікає крізь діри зіниць геть. / очі викрапають вниз на асфальт – ртуть. / ртуть відображує небо і в небі смерть* (І. Шувалова); *Волосся сиве, як ляне. / В її руках проста хустина, / хустина, як покрива, дивна – / візьміть під неї і мене!* (А. Тимченко) – зі збереженням тієї самої відмінкової й числової форми; *Протягнула руку до скрипки – / скрипка засміялась хрипко* (І. Жиленко); *Коронує осінь крука, / круком каркає розлука* (Л. Талалай); *А потім – іній, снігопад, / сліди загинули в тумані. / Він вдень поцідував кохану, / з коханою ввійшовши в сад* (І. Калинець) – із набуттям форми іншого відмінка;

– власних назв: *З перелум'я буремних доріг / Стягоносцем стояв до загину. / І над славу любив Україну, / Україну над славу беріг* (В. Забаштанський); *Україна тіка з України, / в Україні їй місця катма* (В. Базилевський); *Така-то дяка сестрам за тривоги, / За ревні сльози в братстві*

й молитви, / Коли від Бугу падали до Волги, / Від Волги зводились до Рейну ви (В. Забаштанський);

– *прикметників у різних формах: Стань, як і інші, сірим, / сірим порядним звіром* (І. Жиленко); *не плач цвіркунчику / і не журися – / осінь не-вічна / і не-вічна зима* (В. Кордун); *Нема нікого. Серед безнадій, / Де правду стоптано на пил безликий, / Лиш ти, мій друже, друже мій твердий, / Твердий добром душі. І тим великий* (В. Забаштанський);

– *дієслів у різних формах: А іще він сказав – / Це і справді страшне – / Що і ти вже не любиш, / Не любиш мене!* (Р. Третяков); *Дрімай собі, заливши сонцем вікна, / фіранками тривожно тріпочи. / Дрімай і згадуй, / згадуй і шепчи* (І. Жиленко); *Почали ми в нікуди збиратися / і збирати свої пожитки* (В. Кордун); *Я не прощаюся ні з чим, / Разом із вечором плину, / Плину зі світом своїм* (Л. Талалай); *Тебе не любити не можу, / Не можу тебе не клясти* (В. Забаштанський); *Незадоволення росте, / росте незгода дратівлива, / слова сіріють, наче лівер, / на скибах зачерствілих тем* (А. Тимченко);

– *присудкових слів: І хоч знає, що раю немає, / та немає й таких моровиць* (В. Базилевський); *Та мають бути ж й небо десь, і зорі, / в чийось вікнах вогники ясні. / Але нема. / Нема нічого зовсім. / То хай же буде всесвіт у мені* (В. Тимченко);

2) *стик сполук*, які не виступають словосполученнями: *А я? Ще скільки я всього накою, / як сильно я змінюсь!.. / Та головне – / щоб упізнала я себе такою, / а ще – щоб ти, / щоб ти впізнав мене* (Л. Хворост);

3) *контактне повторення словосполучень*:

– *сурядних: Пам'ятаю: йшла ти під вечір / І несла двоє відер води. / Колихалися стегна і плечі / Рівномірно – туди й сюди, / Туди й сюди* (М. Сом); *Між нами – ніч і день. / І день і ніч* (В. Бойко); *Гвалтують душі і тіла, / Тіла і душі. / І не тіла уже, а туші, / І чорні діри – де душа була* (В. Слапчук) – у двох останніх зразках під час повторювання словосполучення піддаються симетричному інверсуванню складників, унаслідок цього спостерігається поєднання *анадиплосису* з *хіазмом*;

– *підрядних: Ти завжди була радісною, / як скляний пролісок з березового осоння, / але на твоїх плечах / сиділи чорні птахи, / чорні птахи журби* (В. Голобородько); *Це налітає той самий вітер, / Той самий вітер звершує коло* (О. Забужко);

4) *повтор підмета і присудка: Сліпим я у Рим вернувся, / але – ти повір! – я бачу, / я бачу очима серця* (М. Бажан); *І знову спрагло приглядатись /*

до рук, до профілю... **це ти? / це ти? це ти?..** – і знов лякатись / неповноти (Л. Хворост); подеколи з інверсією: *І що б то за знак? Запахла трава!* / **Трава запахла мені з балкона** (В. Забаштанський).

2. Анадиплосис трапляється також на межі строф, де можуть повторюватись:

1) окремі слова: *Недоспана, в очах червоних, / притіла, біла – у тяжких очах, / в тяжкі, в само відлунні дзвони, / у душу б'є, в якій віки мовчать.* // **Мовчать**, хоч як з душі душили, / в клейких цідилися сльозах, / бо не було іззовні сили, / щоб викисла, щоб я сказав (В. Затулівітер); *То струмочком, то рікою / Голос плинув і спішив. / Струн торкаючись рукою, / Ви торкалися душі.* // **І душа моя тремтіла, / Зарікалася й клялась...** / **Полишивши грішне тіло, / З Вашим голосом злилась** (В. Слапчук);

2) словосполучення: *Рукою подати – і ліс, / зелене, лунке різнолистя, / в якому пірнати і плисти / гілками увись і униз, // униз і увись. Ані їсти, / ні пити – по нім розливетись / до найнезнайоміших лисьв, / до цюнайтаємніших, млистих...* (О. Різників) – повторюване сполучення хіастичної будови, котре додає поетичним рядкам більшої емоційної виразності.

3. Контактний повтор рядків на межі різних віршів, як-от в поезії В. Симоненка «Русь», що складається із трьох віршів: *І <...> / І Візантія снила крізь туман – / Підводив голову народжений титан.* / *І Підводив голову народжений титан, / І йшли назустріч вічності і смерті / Нездолані, гарячі і уперті / Дружини непокірливих слов'ян.* / <...> / *І ворог знав, підступний і лукавий, / Що витязь тут не здобичі шукав / І війни йшли не тільки ради слави.* / *І І війни йшли не тільки ради слави, / Бо інший все корилося меті – / Меч Святослава прокладав путі / Для мудрості ясної Ярослава* <...> (В. Симоненко) – фінальний рядок попереднього вірша виступає основою для розгортання поетичної оповіді в наступному й одночасно є осередком утвердження основної думки усього твору.

Такий прийом є традиційним у вінках сонетів, як, наприклад, в О. Ковальнової вінок перший «Солов'ї і вишні» та вінок другий «Весна Купідона» (збірка «Осінь проща») або О. Тараненко «І вервечка, і вервиця» (збірка «Перейми») та інші.

Підтвердженням сказаного є вінок сонетів В. Баранова «Елегія осінньої струни». Вінок складається із п'ятнадцяти сонетів, де кожний наступний твір починається кінцевим рядком попереднього тексту. Наведемо ілюстрацію зі стику першого і другого віршів: *І <...> Де наша доля?*

В мавзолейній брилі... / І зруйнувать не годні мавзолей / Ні Архімед, ні мудрий Галілей. / *2 / Ні Архімед, ні мудрий Галілей, / На щастя, не ходили за волами. / А ми ходили. Тим-то поміж нами / Зросло не густо громохких ідей <...>;* чи одинадцятого й дванадцятого: *ІІ <...> / Жебрак не знає, хитро змовчить Крез – / Глухота. І що кров шугає в скроні – / Аж дивно чути в цьому безгомонні.* / *І2 / Аж дивно чути в цьому безгомінні / Красиву пісню. З безвісті зрина, / Бринить вона, тремтить, немов струна, – / Елегія осіння в тишній скроні <...>* (В. Баранов) – такий прийом слугує засобом розвитку й уточнення думки й підкреслює цілісність поетичного циклу.

Таку саму функцію виконує анадиплосис й у короні сонетів «Світло кохання» Я. Черногуза: *ІІ <...> / Лиш голуби́нь озерна, весняна / Мій спогад пестить маревом чудовим, / Як небо, сонцем вигріте до дна.* / *ІІІ / Як небо, сонцем вигріте до дна. / Моя душа закохана розквітла. / Снагу дає їй Божя ясина – / Криниця невичерпна твого світла.* <...> / *ІІІІ <...> / Та як без бою досягти вершини? / Здолай же чорні хмари перепон, / Весну життя даруй душі, Богине.* / *ІV / Весну життя даруй душі, Богине. / Удвох на яхті в океані – ми. / А за бортом іскряться білопінно / Доріжки дві, мов змахують крильми <...>* (Я. Черногуз).

За ознакою насиченості вираження виокремлюються два різновиди анадиплосису:

1) одиничний (у творі спостерігається один випадок описуваного контактного повтору (незалежно від форми вираження)): *Груднево порожньо у кроні, / і крона рада і вороні, / що їй накаркати летить / невідворотну чорну мить* (Л. Талалай); *Де ці гризтики зимуватимуть, / де зимуватимуть їхні сни?* (В. Кордун); *Дотиком до душі / Ти намалюй дощі / Усмішку напиши / Напиши як мовчиш* (В. Захабура); *Погладив і згадав: по той бік лампи, / По той бік лампи, по той берег лампи* (О. Забужко);

2) подвійний (на близькій відстані одне від одного в межах однієї строфи розміщені кілька анадиплосисів): <...> *Я посію роси / та й піду ув осінь, / з осені у зиму, / з зимки у весну / й знов посію роси / на мою кохану / й на мою Гуцульщину / ясну, / щоб землі – / світитися, / щоб усім – / любитися <...>* (Т. Мельничук) – подвійний стик розміщується в центральній частині вірша й виконує функцію композиційного стрижня, навколо вибудовується твір; <...> *рівчак перекидається на яр, / яр перекидається на балку, / балка перекидається на річку – / біжить нестримна весняна вода, / аж каміння на дні гуркоче, / несе із верхів 'їв*

усякі тріски (В. Голобородько) – здвоєння виступає смисловим центром твору і відіграє роль структуровірного осередку.

Висновки і пропозиції. Отже, в українській поезії другої половини ХХ – початку ХІ століття активно вживається така фігура лексико-синтаксичного повтору, як анадиплосис, що за локалізацією фіксується в межах однієї строфи (форма вираження: слова, які належать до різних частин мови; сполуки, котрі не виступають словосполученням; сурядні й підрядні словосполучення; предикативний центр), на межі контактних строф (форма вираження: слова різної частиномовної належності, сурядні й підрядні словосполучення), на межі різних віршів, що становлять певну цілість (повний віршовий рядок) й може мати різний характер насиченості (одиничний, подвійний). Оскільки раніше в науковій літера-

турі йшлося про здвоєння тільки як повтор слова в межах сусідніх віршових рядків, то зафіксовані зразки його реалізації в українських поетичних текстах досліджуваного періоду засвідчують розширення потенційних можливостей функціонування розглядуваної стилістичної фігури.

Усі наведені приклади анадиплосису засвідчують, що ця фігура виступає засобом поелементного введення нової інформації, яке додатково зміцнює смислові зв'язки між віршовими рядками, а отже, можна говорити про те, що здвоєння – це стилістичний засіб, котрий сприяє посиленню внутрішньотекстової когезії.

Перспективи в розробленні розглядуваної проблеми вбачаємо у створенні частотного словника уживання анадиплосису в українських поетичних творах другої половини ХХ – початку ХХІ століття.

Список літератури:

1. Беценко Т. Закони звукової архітекτονіки художнього тексту. *Світогляд – філософія – релігія : збірник наукових праць*. Суми : Фабрика друку, 2014. Вип. 6. С 155–173.
2. Васильченко В. Особливості експресивного значення тавтологій у віршах Ігоря Муратова. *Наукові записки Харківського державного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Серія : Літературознавство*. 1998. Вип. 5(16). С. 96–101.
3. Векшин Г. Очерк фоностилистики текста: звуковой повтор в перспективе смыслообразования : монографія. Москва : МГПУ, 2006. 462 с.
4. Грицик Н. Стилістичний колорит тавтологічних сполучень у поезії шістдесятників. *Ономастика і апелятиви*. Донецьк : ДНУ, 2001. С. 31–34.
5. Дяченко Н., Войкіна Л. Повтори як риси ідіостилю Володимира Сосюри. *Науковий пошук: актуальні питання філології й журналістики*. 2015. Вип. 1. С. 32–36.
6. Куликова З. Повтор как средство экспрессивности и гармонизации поэтических текстов М. И. Цветаевой и Р. М. Рильке *Електронний ресурс* : автореф. дисс. ... канд. філол. наук : 10.02.19. Ростов-на-Дону, 2007. URL: <http://www.dslib.net/sravnit-jazykoved/povtor-kak-sredstvo-jekspressivnosti-i-garmonizacii-pojeticheskikh-tekstov-m.html>.
7. Михайлюк Л. Стилістичні функції словоповтору в поезії Д. Павличка (Частиномовний аспект). *Збірник наукових праць Сумського педагогічного інституту*. Суми, 1998. С. 83–91.
8. Мойсієнко А. Повтор як динамізуюча одиниця (на матеріалі поезії Т. Г. Шевченка). *Українська мова і література в школі*. 1991. № 5. С. 57–61.
9. Мойсієнко А. Стилістичні функції повтору в поезії Тараса Шевченка. *Культура слова*. 1996. Вип. 46/47. С. 23–27.
10. Мужеловська Л. Повтор як стилістичний засіб творення експресії в поетичному мовленні Олександра Олеса. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2012. Вип. 12. С. 224–229.
11. Надежкін А. Корневої повтор в художественной речи М. И. Цветаевой. *Електронний ресурс* : автореф. дисс. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Нижний Новгород, 2015. URL: <http://cheloveknauka.com/kornevoy-povtor-v-hudozhestvennoy-rechi-m-i-tsvetaevoy#ixzz5POEDdieL>.
12. Олексенко В. Повтор у поетичному мовленні Л. Костенко і В. Симоненка. *Електронний ресурс*. URL: ekhsuir.kspu.edu/.../Повтор (дата звернення: 20.05.2018).
13. Преображенский С. О. М. Брик – теоретик и практик «русского формализма» (размышления и хроники). *Вестник РУДН. Серія «Теория языка. Семантика. Семантика»*. 2013. № 3. С. 110–114.
14. Пришляк Л. Б. Повтор як засіб експресивного синтаксису поетичного мовлення 60-х років ХХ століття : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Донецьк, 2002. 22 с.
15. Синиця І. Лексичний повтор як засіб реалізації семантичної зв'язності тексту. *Мовознавство*. 1994. № 2–3. С. 56–60.
16. Тарасинська І. Повтор як стилістичний засіб у поезії Т. Г. Шевченка. *Проблеми зіставної семантики*. Київ, 1997. С. 320–322.
17. Шенгели Г. Техника стиха. Москва : Гослитиздат, 1960. 312 с.
18. Васру Р. Les figures de style et d'autres procédés stylistiques. Paris : Belin, 1992. 336 p.

**Tieliezhkina O. O. ANADIPLOSIS AS A MEANS OF ORGANIZATION
OF THE LANGUAGE OF UKRAINIAN POETRY IN THE SECOND HALF
OF THE XX – THE BEGINNING OF THE XXI CENTURY**

One of the features of poetic language is its tendency to be decorated with various stylistic means. Among the tools of instrumental poetic narrative are stylistic figures based on the repetition of certain language units.

Peculiarities of realization of different repetitions in the fabric of poetic text have been the subject of study in the works of foreign and Ukrainian researchers so far. However, not all the actively used in poetic works stylistic means based on repetition have received proper coverage in scientific research. Such a means of lexical and syntactic repetition as anadiplosis has not been paid attention. We consider it is necessary to describe and characterize the named stylistic figure.

The aim of the article is to analyze the types of anadiplosis and the peculiarities of its functioning in poetic text.

The researcher claims that in the Ukrainian poetry of the second half of the XX – beginning of the XI century anadiplosis is fixed by localization within one stanza (form of expression: words belonging to different parts of speech; compounds that are not phrases; conjunctive and subconjunctive phrases; predicative center), on the border of contact stanzas (form of expression: words of different part of speech, conjunctive and subjunctive phrases), on the border of different poems that form a certain whole (full verse) and may have different nature of saturation (one, double). Since earlier in the scientific literature it was a question of doubling only as a repetition of a word within adjacent verse lines, the recorded examples of its implementation in Ukrainian poetic texts of the studied period testify to the expansion of potential possibilities of functioning of the considered stylistic figure.

The author concludes that all the described examples of anadiplosis confirm that this figure is a means of element-by-element input of new information. This further strengthens the semantic connections between the verses, so we can say that doubling is a stylistic device that enhances intertextual cohesion.

Key words: poetic language, poetic text, stylistic figure, lexical and syntactic repetition, anadiplosis.